

Filosoof Mart Raukas – hinnatud poliitiline erak

KÜSIS: VIRKKO LEPASSALU
FOTOD: RAUKASE ERAKOGU

Kultuur ja Elu 4/2010

Kultuur ja Elu 3/2010

Talentide võõrsilt koju kutsumise kampaania taustal on mind alati huvitanud, kuidas elavad inimesed, kes asuvad Eestis, aga samal ajal just nagu ei asu ka. Elu teistes diapasoones tähendab, et nad ei käi tavaliselt valimas. Nad tarvitavad suhteliselt minimaalselt eestikeelset meediat, kasutades rohkem inglise-, saksa- või venekeelset. Kuigi emakeel on eesti ja neil leidub teatav eestikeelne suhtlusringkond, lävivad nad rohkem inimestega teistest riikidest. Enamikesse teemadesse, mille üle Eesti nn avalikus ruumis arutatakse, suhtuvad nad leebe ironia, vahel ka kaastundmusega, aga see on ka kõik. Neid ei saa kuidagimoodi nimetada ka pettunuteks või kibestunuteks, sest neil leiduvad kõik niinimetatud kaasaegse eduka inimese aksessuaarid, kaasa arvatud paeluv töö, korralik sissetulek ja sagedased välisreisid. Oleksid just nagu musterkodanikud, aga siseeksilis elavad on Eesti (poliitilisest) elust end maksimaalsel võimalikul viisil eemaldanud. Võiks ju küsida, miks siis veel asutakse Eestis, aga mitte mõnes soojemas riigis. Aga mõnesid hoiavad siin mälestused või kinnisvara, mõnel sugulased, mõni armastab Eesti ilusat loodust ja kaasaegsete suhtlusvõimaluste juures pole ju paljudel elualadel vahet, kus oma tööd teed.

See ei tähenda, et sisepagulased Eestit või siin elavaid inimesi kuidagi põlgaksid. Kaugel sellest. Aga hetkel nad ei näe lihtsalt võimalust ega tahtmist oma loovat energiat siin suuremal määral rakendada. Moodne sõna ütleks selle kohta "võõrandumine". Aga too sõna poleks õigupoolest päris täpne. Kumb on kummast rohkem võõrandunud, kas laiem ühiskond oma valitseva mentaliteediga nendest või nemad ühiskonnast, ja kumb on seeläbi rohkem kaotanud, on minu arvates päris huvitav küsimus. Millegipärast kaldun arvama, et nemad pole küll, vähemalt praegusel ajal, kaotaja pool. Ei üheski kitsamas ega ka laiemas plaanis. Kui palju selliseid inimesi võib olla? Ja kas võtab sisepagulust keegi kunagi sotsioloogiliselt uurida?

Mart Raukas, kes paljuski eelkirjeldatud inimtüübile vastab, õppis Tartu Ülikoolis matemaatikat. Seejärel avastas ta endas huvi loogika ja filosoofia vastu. 1988. aastal pälvis ta filosoofia erialal doktorikraadi ning hiljem täiendas end Freiburgis, Leuvenis ja Oxfordi ülikooli juures.

Raukas on kirjutanud artikleid keelefilosoofiast ja filosoofilist esseistikat ning ta on tegutsenud õppejõuna Eesti Kunstikadeemias, Tallinna Ülikoolis, Õigusinstituudis. Praegu on ta Usuteaduse Instituudi filosoofiaprofessor.

Filosoof Mart Raukas soovib kasutada praeguseid keerukaid olusid ja muutuste aega kui vahendit, millega lihvida oma karakterit ning koguda teadmisi.

Lisaks on ta ka Mauritiuse Instituudi ning koolitusfirma Paideia üks asutajaid. Ilmselt on tegemist Eesti ühe mõjukama lektori ja helleenliku kultuuri tundjaga.

Filosoofia, Sipsik ja Eesti Vabariik

Millal te üldse hakkasite mõistma, mida tähendavad sõnad “filosoof” või “filosoofia”? Noore poisina sellist huvi tavaliselt vist ei teki.

Mart Raukas: „Ma olen üldiselt olnud päris hilise küpsemisega. Hinded läksid heaks alles 11. klassis – tänu avastusele, et asju tuleb enda jaoks selgeks teha ise õigeid allikaid otsides. Kuni tolle ajani kasutasin koolis raamatuid, mis olid seotud ametliku õppekavaga. 10. klassi järel aga ütlesin endale, et kui asi on õppematerjaliga jätkuvalt segane, siis pole ehk viga minus.

Läksin raamatukokku ning mu kätte sattus üks venekeelne matemaatikaõpik kõrgkoolidele. Venelastel on väga häid matemaatikuid. Avastasin hääminguga, et kuigi mul oli jätkuvalt keeruline aru saada meie 10. klassi õpikusse kirja pandust, suutsin ma nädala-poolteisega endale kiirelt selgeks teha kogu kõrgkooli matemaatikaõpiku sisu, kaasa arvatud diferentsiaalvõrrandeid puudutava osa. See julgustas edasi minema ja üha hoolikamalt valima allikaid, mida kasutada.

Ülikoolis läksin kõigepealt matemaatikat õppima. Mind võlus matemaatika puhul selle esteetilisus, mõtlemise puhtus. Teise kursuse töö tegin algebrast ja sealt edasi tulid juba abstraktse loogika teemad. Kuni selle hetkeni ei puutunud me kokku mitte ühegi matemaatikageeniuse enda kirjapandud tekstiga, kui valemid välja jätta. See tundus veider. Kas ei peaks just geeniuse tekstid meid õpetama? – küsisin ma endalt. Mis on loogiline paratamatus? Mis kontekstist mingi valem tegelikult välja on kasvanud? Need ja sarnased küsimused viisid mind filosoofia suunas. Matemaatika on üldiselt noorte inimeste tegevusvaldkond, mis ei eelda sotsiaalset küpsust. Klassikaga on teisiti.

Helleeni kultuuri üks parimaid tundjaid Edith Hamilton tavatses ütelda:

„Kolmkümmend kaks aastat ma õppisin, järgnevad kolmkümmend õpetasin ja kuuekümmneselt sain küpseks, et nendest asjadest hakata kirjutama.”

Tartu Ülikoolis rakendati tol ajal süsteemi, et filosoofiat ei saanud põhierialaks valida otse keskkoolipingist. Oxfordis on sama hoiak – sa pead alushariduse saama mingis distsipliinis, kus leiduvad eksimise või mitteeksimise objektiivsed kriteeriumid. Ma olen siiamani arvamusel, et see platonlik hoiak on õige. Koolipingist tulnud nooruk võib ju teatada, et tahab filosoofiks saada, aga ta ei oma piisavat elukogemust, et asju läbi mõelda, ning satub habemesilitajate meelevalda. Et mõista Antiik-Kreeka kultuuri, ei piisa pelgalt kreeka keele oskusest või faktide tundmisest – vaja on ka elukogemust.

Kuulasin hiljuti raadiost ühe ajaloolase Kreeka-teemalist juttu. Faktid, faktid – üksnes kuivad kiired faktid nagu laksuvad automaadivalangud. Lisaks väited, et ega me midagi õieti tea. Ajakirjanik lõi ka kaasa faktide tundmisest, püüdes lõpetada teadlase lauseid – küllap oli mees enne mitu ööd internetis istunud. Aga mis siis helleeni kultuuris on suurt ja ülevat, küsib saadet kuulanud inimene. Sellele ei osutanud saate ükski lause.”

Mis või kes teile siis Kreeka maailma suunas tõuke andjaks oli?

„Kreeka maailm“ on üldiselt väga lai mõiste, aga helleenlikus vaimuhoiakus on ka hämmastavalt palju terviklikku, mis ulatub üle aastatuhandete ning võimaldab täpset formuleerimist. Minu suhe Kreekaga ei ole akadeemilise õpetlase suhe, ehk nagu tänapäeval tavatsetakse väljenduda – indekseeritud, tsiteeritud teaduri suhe aktuaalsust omava uuritava objektiga. Minu suhe on pigem romantilist laadi, mul meeldib mõelda endast kui filhelleenist. Kuna finantseerin ise kõik oma reisirid, mul pole vaja esitada grantitaotlusi ega kerjata kroone tobedate tabelite täitmise meetodil, mille laastava mõju õpetlase nii ajule kui hingele hea kolleeg Roomet Jakabi oma õudusloona mõjuvas artiklis „Humanitaaride kohanemine“ Postimehe veergudel esile tõi. Sügavam armastus Kreeka ja kreekaliku vastu tekkis seal palju kohapeal

käies, nendega nende omas keeles suhtlemise käigus – neid lihtsalt päevade kaupa jälgides, laule lugedes ja poeete kuulates. Tihti esitatakse dilemma: Kreeka – kas vana või uus? Aga mina ütlen: nii vana kui uus. Klassikaline filoloog, kes tunneb vanakreeka keelt, kuid ei tee vähimatki pingutust, et kõnelda elavalt uut, on mulle mõistatus.

Ilmselt pärinevad inimese hilisemad valikud juba lapsepõlves kogetust?

Küllap! Lapsel on oma instinktiivsed eelistused olemas. Teatud raamatute suhtes näiteks. Kord tugev tõmme, teiste suhtes antipaatiat. Ei ole nii, et mis kätte juhtub. Kust see eelistus tuleb? Mind võlus väikese poisina Kreeka muinaskangelaste jõulisi karaktereid tutvustav raamat, Anna Haava tõlkes – veel esimese vabariigi aegne väljaanne, illustratsiooniks klassikaliste skulptuuride reprod.

Varasemast ajast meenub ka Pöial-Liisi raamat, mida Siima Shkop oli illustreerinud võrratute piltidega. Selle lõpus oli kujutatud antiiktempelit, kuhu väike vapper karakter teleoloogilise lõpp-punktina suundub. Jällegi sinine taevast, valged sambad, antiiktempel – see tekitas hinges pildi, mille analooge olen Kreekas ringi käies näinud.

Samal ajal, kui meenutada, oli raamatuid, mida ma ei suutnud isegi kätte võtta. Näiteks Ülle Meistri kujundatud raamatute pildid jahmatasid ebameeldivalt. Paljude laste suur lemmik Sipsik oli minu jaoks täiesti vastuvõetamatu kaltsunukk, ebard, midagi sellist, mis tekitas iiveldustunde.

Aga palju sellest, mis mulle tänagi Eesti Vabariigis vastu vaatab, on samamoodi lipp lipi, lapp lapi peal kaltsuvaibana kokku pandud ja vabadussammas on ainult üks sellest arvukast reast.

Kas te kujutate ette, et Marathoni lahingu kangelastele oleks midagi nii ebardlikku valmis ehitatud?

Kunst elada ühiskonnas, ja samas ka väljas

Kui teie olite laps, siis oli eelmine riigikord veel elus, aus ning õitsengus.

Kuivõrd teie elu toonase ideoloogiaga ristus või oli see täiesti teine maailm?

Teine maailm jah. Olen ka hiljem iseennast pidanud ühiskonnast väljas olijaks. Ka see on kunst, kuidas suuta elada ühiskonnas ja samal ajal sealt just nagu paar sammu väljas. Miks seda vaja on? Inimene on loomult sotsiaalne olend, kes elab omasugustega koos. Aristoteles ütles, et inimeseks olemise ja õnneliku elu üheks tingimuseks on, et sa realiseerid ennast poliitilise olendina. Aga see eeldab, et sul on õige polis (Vana-Kreeka linnriik – autor), kus sa saad ennast realiseerida. Kui see polis su ümber on vale, siis need loomulikud realiseerimisaktid tekitavad sinus kaose. Parem on nendes tingimustes end üldse mitte poliitiliselt teostada, või siis teistmoodi teostada. Näiteks olen elus ainult ühe korra käinud valimas. Sest ma pean põhimõtteliselt vääraks seda valimissüsteemi, mis meil on. Vaieldakse detailide üle, kas mõnele parteile anda rohkem kvoote või missugused valimispiirkonnad moodustada. Need kõik on detailid. Aga kui asi on põhimõtteliselt vale, siis pole mõtet seda korrigeerida. Minu arvates on ainus õige viis seda ignoreerida. Astuda lihtsalt paar sammu eemale.

Samas on võimalik ju ikkagi näidata kodanikuna suhtumist: ikkagi minna valimisjaoskonda ja n-ö rikkuda sedel.

Juba valimisjaoskonda minek on akt, mis toetab väärast süsteemi. Samamoodi on kasiinoga. Kas peaks minema kasiinodesse neid eelhäälestatud aparate salaja rikkuma? Ma nimetan vahel meie demokraatiat kasiinodemokraatiaks, sest mõlemad süsteemid on eelhäälestatud, ehkki lubavad maksimumpanust. Miks ma ütlen, et meil ei olegi tegelikult demokraatlikku riigikorda – kui me vaatleme selle termini alg tähendust, mida demokraatia tähendab, klassikalises vormis, siis ei seisne mõte ju selles, kui palju inimesi saab valida. Mitte see pole demokraatia põhiküsimus. Hoopis see, kui palju inimesi saavad realselt

olla valitud! See on demokraatia põhiküsimus. Antiik-Ateenas valiti igal aastal uus kogu, 500 kodanikku. Kogu asja mõte seisnes roteerumises. Igal kodanikul oli võimalus saada valitud. Isa on olnud rahvaesindaja, vanaisa on olnud, naabrimees on praegu jne.

Ja kui sa ühe korra oled olnud selle 500 hulgas, siis 10 järgnevat aastat pole sul enam parlamendi koosseisu asja. Sa annad võimaluse ka teistele kaaskodanikele.

Nõnda et kogu demokraatia olemus ja algne mõte on väärdunud. Täiesti. Võrreldes antiikdemokraatiaga, kus enamik kodanikke oli kaasatud tegelikku riigivalitsemisse, on meil nüüd olukord, kus kreekakeelne sõna demokraatia tähendab käputäie sisuliselt isehakanute jätkuvat võimu. Niisuguses poliitilises barbaarsuses on minu arvates põhimõtteliselt vale minna isegi valimisjaoskonda sedelit rikkuma. Tuleb astuda samm poliitikast väljapoole ja lihtsalt selgitada oma tegu.

Me ei saa antiikaega tagasi. See poleks ka eesmärk. Aga see põhiline mõte, mida väljendab demokraatia *ethos* (demokraatial on ka *pathos*) – nimelt, et võimalikult paljud kodanikud saavad osaleda roteeruvalt riigivalitsemises... Meil öeldakse, et meil on väike riik, et meil ei ole inimesi võtta. Absurdne ettekäänd võimu usurpeerimiseks. Selleks et olla arst, ülikooli professor, et olla lendur – selleks sa vajad eriettevalmistust, pead olema spetsialist. Aga olla parlamendi liige tähendab eeldust olla lihtsalt normaalne kodanik – ei enam. Kuna me ei tunne enam klassikalist kultuuri, siis ei saagi enamik aru, kuidas on võimalik rääkida poliitiliselt aktiivsest kodanikkonnast, kelle seas pole ühtegi poliitikut...

Kas üleüldse ongi tänapäeval mõnes maailma riigis, ma isegi ei küsi, et Euroopa riigis, mingeid vanu häid demokraatiaelemente veel säilinud?

Väikestes omavalitsustes on. Riigina tervikuna vast mitte. Seda Antiik-Kreeka valitsemismudelit saakski just omavalitsused mõneti rakendada. Võtame Eesti väikese valla. Suur hulk kandidaate seab end üles, aga valimistulemused annavad nabi eelise ainult mõnele. Seal ta siis on, 4–5 aastat oma kohal. Aga volikogu uus koosseis võiks roteeruda iga poole aasta või koguni nelja kuu tagant. Nii kaasataks sadu valla kodanikke tegelikku valitsemise protsessi. Kui vähe me tunneme tegelikult Kreeka kultuuri. Kui vähe me mõistame neid asju.

Selliste põhimõtetega nagu teil, on praeguses Eesti ühiskonnas ilmselt väga keeruline elada. Kuivõrd ahistatuna te end siin tunnete?

Ma ei saa poliitiliselt ennast praktiliselt teostada. Olukorras, kus ainukene tee poliitikasse läheb parteide kaudu, ei näe ma ühtegi võimalust. Ja miks ma peaksin üldse liituma? Need inimesed, kes on ennast parteiliselt määratlenud, kui me vaatame näiteks riigikogu, on suhteliselt ühesuguse hingemustriga inimesed. Väikeste erinevustega, aga põhimõtteliselt üks inimtüüp. Kui üksikkandidaadile on seatud nõuded, et ta peab 6000 häält koguma... Samal ajal kui partei kaudu on võimalik, nagu praktika näitab, mõnekümne häälega sisse saada. Kogu see süsteem on vale. Aga protesteerida selle vastu legaalselt vahenditega on veelgi ekslikum tegevus, ütlen ma teile. Telefonikõne Ansipile: aga kes teie üldse olete?

Mis asjaoludel te siis ühe korra valimas käisite?

See oli esimesel ülikooliaastal. Matemaatikateaduskonna toleaeagne dekaan ütles, et kes valima ei lähe, saadetakse kohe sõjaväkke. Võib-olla oli see huumor. Aga öeldud niisugusel süngel toonil, et mõjus esimese kursuse tudengile. Aasta oli siis 1978. Lõin kõikuma ja ega ma siis veel ka selgeid sotsiaalseid hoiakuid omanud. Üks formaalsus kõik, mõtlesin endamisi – nii asutaksegi tegema kompromisse iseenda karakteri lihvimisel.

Te ei vaata televiisorit?

Mul seda lihtsalt polegi – juba seitse aastat, aga ega ma ennegi vaadanud. See-eest on kino, kus üksi või sõpradega vaatan, mida ise näitamisväärse arvan olevat.

Olen ühtpidi nagu osa sellest ühiskonnast, mul on palju koolitusi ja avalikke esinemisi, mõnikord sadadesse ulatuva auditooriumile, aga samas elan ühiskonna poliitilisest ja mediaalsest mõõtmest väljas ja ega see normaalne tegelikult pole, sest inimene on loomult poliitiline olend.

Võiks küsida, et kuivõrd te üldse oma kodanikukohuseid täidate, kui valimised kõrvale jätta? Või kas te peate sellist mõistet nagu kodanikukohus tänapäeva piirideta maailmas üldse oluliseks?

Täidan küll kohuseid. Teatud moraalseid kohuseid. Sageli pole need teiste, vaid iseenda suhtes, ja seotud valikutega, kes sa oled või olla tahad. Ma ei tea, kui paljud Eestis on avaldanud protesti näiteks ülekohtuse Afganistani sõja vastu. Ma ei tea selles osas näiteks ühtegi ülikooli rektorit. On ju ka olemas rektorite kogu, kõiksugu teadusorganisatsioonid, loomeliidud, kes protestivad väikese kurja suhtes, kuid jätavad reageerimata ebaõiglusele, kui see on väga suur.

Või võtame hiljutise juhtumi, kus Iraani tipptuumateadlane tapeti. Mitte ühtegi protesti meie teadusringkondades selle kohta!

Kuidas mina siis üksikisikuna protesti avaldan? Kirjutada Päevalehte artikkel? Absurd! Nad ei olnud nõus avaldama isegi Mikis Theodorakise kirjutist NATO kohtumise kohta. (Mikis Theodorakis on Kreeka üks tuntumaid ja populaarsemaid heliloojaid, kes samuti aktiivselt tegev ka poliitikas: olnud parlamendiliige, minister, esitatud presidendiks jne – autor) Ta oli kirjutanud artikli, milles rääkis põhjustest, miks NATO peaks laiali saatma. Väga kena ja mõjuv tekst. Theodorakis on suur inimene, erakordse ilutaju ja sotsiaalse erksusega, mis pole raugenud isegi tema kõrges eas. Äsja tähistas ta oma 85. sünnipäeva. Mikise moto on, et ma seisan alati õigluse poolt ja nõrgemate eest.

Ja sellise inimese teksti keeldus Päevaleht avaldamast, nimetades seda räuskamiseks või umbes nõnda! Aga kui ma hiljem nägin, et ühe arvamustoimetaja abikaasa, riigikogu liige Kadri Simson on NATO sõprusrühma liige, siis sai asi selgemaks. Õhtuleht ikkagi avaldas tõlke ja minu kommentaari, ehkki suurte kärbetega. Kas pole veider, et meie meedia ei avalda maailma ühe suurima inimese arvamust?

Nendel põhjustel olen valinud veidi privaatsema ja ehk koguni terroristlikuma viisi oma seisukohtade kohale toimetamiseks. Helistasin Ansipile. See oli paar päeva enne seda, kui meie kaks sõdurit Afganistanis korraga surma said. Aeg oli üpris hiline ja tõenäoliselt ajas mu kõne ta magamise pealt üles.

Ta küsis, kes te olete? Ma olin mõni hetk vait ja küsisin talt vastu: ja kes teie selline olete? Siis järgnes pikem vaikus. Ütlesin talle iga sõna rõhutades: „Vii väed Afganistanist välja!” Üldiselt ma ei sinata – isegi oma parima sõbraga oleme olnud paarkümmend aastat teie peal. Aga sel korral tundus sinatamine väga loomulik. Mõni päev hiljem tuli siis teade, et kaks meie sõdurit on surma saanud ning Mikser hakkas meedias jälle kogeleva, kui vajalik see Afganistani sõda meile on.

Oli see mingi põhimõte, mis sundis mind helistama? Ei, inimesel on ka sotsiaalne sensitiivsus, mida on mõnikord moraalne kohustus väljendada taolisel tavatul viisil.

Ja siis kutsuti ka kaposse välja, aga kuna ma olen nende direktoreid ja peainspektoreid nädalate viisi nii palju koolitanud, siis toimus see nii, et mina jällegi õpetasin ja nemad kuulasid.

Kuivõrd te kasutate Eesti infokanaleid, saamaks teada, mis ümberringi toimub?

Eestist heidan vahel pilgu Delfi uudistele. Muidu kasutan peamiselt välismaist ajakirjandust, kas või Frankfurter Allgemeine. Loen ka Kreeka lehte Ta Nea,

aga ka Vene lehti, näiteks Argumentõ i Faktõ, ja Venemaad puudutavaid uudiseid Pravdast või Komsomolskaja Pravdast.

Uinunud instinktide äratamine

Legendaarne on teie hobi, kui seda võib nii nimetada, sest tegemist on ilmselt osaliselt ka teie leivatööga – pean silmas tuli- ja külmrelvaga äkkrünnaku vastaseid koolitusi.

Ma olen ühtlasi taktikalise laskmise instruktor ja paberite järgi ka lasketreener. Kuigi seal pole ees sõna “taktikaline”. Vahe taktikalise laskmise ja sportlaskmise vahel seisneb lühidalt öeldes selles, et sportlaskmine kulmineerub olümpiamängudel, taktikaline laskmine aga siis, kui toimub elu ja surma peale tulevahetus politseiniku ja panka rööviva kurjategija vahel. Taktikaline laskmine käsitleb seega rohkem elu ja surma peale mineku olukordi. Siis käitub ka inimese organism suisa teistmoodi tavapärasega võrreldes. Sellest palju ei teata, inimesed on filmimüütide lummuses. Ega ka jahimehed ega laskesportlased palju tea.

Eestis praktiseeritakse pisut praktilist laskmist, see on natuke sarnane olukordadega nagu taktikaline, aga mitte päris. Ma olen tolle teemaga tegelenud ja mitte ainult praktilist, vaid ka teoreetilist liini pidi.

Teades, kuidas noaga on võimalik lihtsalt tekitada raskeid vigastusi ja enesekaitset sa nõnda-öelda ei suuda nuga alati doseerida, näib mulle, et Monogarovi juhtumi puhul võib tegu olla tõepoolest enesekaitsega. (Kohus seda ei leidnud: Deniss Monogarov mõisteti tänavu juunis süüdi tapmises ja kehalises väärkohtlemises ning karistati 7,5-aastase vanglakaristusega. Ta tappis konflikti käigus ühe ja haavas teist noormeest. – Autor) Ehkki jah, ma ei ole uurimismaterjalidega tuttav. Noa puhul on sageli nii, et kas lased ülekaalukal vastasel endast jagu saada või tekitad ise ränki vigastusi ja väljud võitjana.

Võiks öelda, et enamik inimesi pole ilmselt kehaliselt võimelised ründajale vastu hakkama. Ja kui oled isegi relvastatud, tekib korralikul inimesel alati millisekundipikkune moraalne tõrge päästikule vajutamisel, samas kui kurjategijal moraalsed barjäärid tavaliselt puuduvad. Ja kui päti ka maha kõmmutatud, jääd kohtus alati süüdi hädakaitsepiiri ületamises.

Minu meetod erineb selle poolest, et ei ole normatiivne, vaid deskriptiivne. Sest mina ei õpeta üldjuhul oma klientidele jõuvõtteid. Seepärast, et mu kliente leidub seinast seina. Nendest, kes käivad kahele kepile toetudes, kuni meesteni, kel karates must vöö. Ma loon nende silme ette tulirelva ja noarünnaku piinlikult täpse kirjelduse ja loon selle pildi kaudu võimaluse, et nad ise hakkaksid mõtlema, mida nad antud olukorras võiksid teha. Midagi keerulist siin pole. Näiteks, milline tõke peab kuuli kinni, milline ei pea, mis on šoki tunnused, mis rünnatavat tabavad, ja mis samal ajal ründajas sisemiselt valitseb. Esitusviis on omapärane ja nõuab täpset auditoriumi tajumist. Sageli on tulemuseks, et koolitatu satub, nagu ma seda nimetan, teraapilise eelšoki seisundisse. Võib ka öelda, et ma õpetan rünnaku eest ära libisema, hoidma distantsi.

Kõige nõutavam koolituse formaat, mida olen teinud sadu kordi, vältab 1,45 tundi ja tekitab inimeses tugeva emotsionaalse seisundi. Nad hakkavad mõistma, mis on ohuolukord kogu selle tõsiduses. Miks aga selline eelšoki seisund tekib – inimene, olles looduse poolt varustatud väga erinevate instinktidega, on osal neist lasknud uinuda. Ja üks instinktides, mis kaasaja inimesel uinuma jäänud, on oskus tajuda ohtu. Kui see vaist üles ärkab, hakatakse ohuseisundit tajuma. Paljugi te teate, kes te olete, aga paljuski te ka ei tea, kes te olete. Tajudes olukorra raskust ja keerukust, küsige enda käest, mida mina saan teha. See on ka klassikalise Kreeka kultuuri üks printsiipidest: tunneta iseennast! Uuri, kes sa oled! Antiiktragöödiad, mida hinge kinni pidades jälgiti – nende kaudu õpiti kõigepealt iseennast tundma. Ma olen oma

koolituse sidunud klassikalise kultuuriga.

Klassikalises helleeni kultuuris valitses keha ja vaimu harmoonia.

Me oleme kaasajal sattunud niisuguse skisofreenilise dilemma ette, et sa kas oled vaimuinimene ja siis sul peavad olema hästi paksud prillid ja sa pead kõndima, ajaleht Sirp näpus ja olema kehaliselt kidur, või sa oled füüsiliselt heas vormis ja ühtlasi ebaintelligentne. Kas me kohtame klassikalises kultuuris kusagil sellist veidrat valikut?

Näiteks Aischylose hauaplaat – me ei leia sealt sõnagi tema kirjanduslikest teenetest, hoopis read, et siin puhkab mees, kes võitles Marathoni lahingus. Sophokles oli ju strateeg ehk tänapäevases mõttes brigadikindral, sõjaväeliselt väga kompetentne inimene. Või võtame Platoni, või Aristotelese. Oskus ennast kaitsta on ka ida kultuurides küllaltki oluline. Miks me oleme läänes sellise olulise omaduse, kuni instinktideni välja, minetanud?

Kogu antiikklassika, millest te räägite, on ka meie kooliprogrammidest vist suurema osas tänaseks minetatud.

Kui mul on olnud esinemise võimalus pedagoogidele või haridusjuhile, keda on kokku olnud tuhandeid, siis olen ma ikka esitanud küsimuse: kes teist teab, mis on paideia?

Kui teile helistasin ja sedasama ütlesite ning imestust avaldasite, siis meenutasin ja meenutasin paideiat, aga ei suutnud ajast välja kaevata. Ja siis läksin internetti ja leidsin. Ja kui paljud õpetajad teadsid?

Umbes 0,5%. Jämedalt öeldes. Nad on minult sageli ka küsinud, miks me peame seda kreekakeelset sõna teadma. Olen vastanud, et peate küll teadma. Sest paideia on Euroopa traditsioonis õpetajaks olemise mitte isegi vundament, vaid selle vundamenti süda. Paideiast leiame vastused sellegi kohta, miks me inimest üldse õpetame. Ja mis on inimelu eesmärk. Aga me oleme niivõrd kaugenenud sellest Kreeka maailmast.

Kuivõrd on tänapäeval õigustatud rahvustunde kasvatamine koolis? Või on see iganenud teema – praeguses piirideta maailmas? Rääkida mingitest rahvuslikest püsiväärtustest?

Aga mis need väärtused oleksid?

Jah tõesti, mis need oleksid?

Kas ei sõlta see sellest, kuidas me eetikat ja väärtusi mõistame? Kuidas asju näeme ja uurime? Lubage, et ma maalin teile ühe sellise pildi: kujutage ette ühte suurt angaari, mida täidavad üksteise kõrvale asetatud ühetaolised lauad. Iga lauale on asetatud sadu ja sadu väikeseid ruudukujulisi topsikuid konservidest võetud või sügavkülmutatud toiduga, mida on kohapeal kiirelt üles sulatatud. Igas topsis on mekkimiseks lusikas. Kõiki toite saab proovida ja suvaliselt kokku segada. Angaar kannab uhket silti – Maailma Kokakunsti Keskus. Kas te lähete sinna sööma? Vaevalt!

Sama lugu on eetikaga. Piisab vähesest. Sel suvel Peloponnesoses ringi käies kuulsin ühte kreeka isa oma pojale ütlevat: “Mu poeg, meil helleenidel on tavaks tuua hämaraid asju maailma eri paikadest oma selge taeva alla, ja anda neile uus tähendus.” Kas ei ütle see isalt pojale lause rohkem kui tuhat teooriat? See ongi toimiv eetika. Viis, kuidas järeltulevat põlve väärtustega toita. *Meden agan* – ei midagi liiast!

Iseseisvuse taastamise järel armastati meil näiteks öelda, et oleme kestma jäänud.

Tõsi! Aga kas olemasolu on predikaat? Ühel foorumil esinedes, kus viibis ka Lennart Meri, küsisin, mis on printsiibi, et me oleme kestma jäänud, väärtus? Kas pelgalt olemasolu kui selline saab olla väärtus? Sest kas ei küsinud juba Sokrates ühes Platoni dialoogis: „Vaata, molluskid on Pireuse sadamas eksisteerinud aastatuhandeid, aga mis on nende väärtus?” Küsimus pole, kas

sa oled olemas või mitte, vaid mismoodi sa oled olemas? Siitkaudu tulevad ka väärtused. Olen sellest veidi pikemalt rääkinud ühes lühisessees “Väärikuse defitsiit”.

Me ei küsi, kuidas me oleme kestma jäänud, mis on selle hinnaks. Mismoodi me eksisteerime ja oleme? Kellena me eksisteerime ja oleme? Kas me tahame iseseisvas riigis olla peremehed, isandad, või pigem domineerivad esiplaanil need karakterid, kelle kohta Kreekas öeldi *doulos physikos*? See tähendab loomult ori. Mitte lihtsalt *doulos*, kes võib orjusesse sattuda näiteks piraatide tegevuse tõttu, vaid see on nagu loodusnähtus ehk orjahingega sündinud inimene. Ja sa võid olla ükspuha mis ametipostil, näiteks minister. Paljud meie ministrid ongi *doulos physikos*'ed – Kreeka määratluse kohaselt. Seega, mis need püsiväärtused on? See, et oleme kestma jäänud, ei saa veel väärtus olla.

Noh keel näiteks – just nagu. Meil millegipärast, muide, ei sõdita mitte niivõrd eestlaste sündivuse suurendamise nimel, et eesti keelt kõnelejate arvu loomulikult teel suurendada, vaid märksa suurem rõhk pannakse vene koolide eestistamisele, tahtes venelaste kaudu juurde toota eesti keele rääkijaid.

Keel on midagi niisugust, mis võimaldab rääkida väärtustest. Aga võtame näiteks Rooma impeeriumi selle kõrgseisus. Roomlastel oli vaieldamatult suur hulk väärtusi – roomalikke väärtusi. Neid vastandati tihti kreeklaste omadele, enamasti eelarvamuslikult. Aga mis oli keel, mida Rooma aristokraadid oma lastele selgeks õpetasid: see polnud ladina, vaid kreeka keel. Sest impeeriumi kõrgperioodilgi oli ladina keeles kolm kuni neli korda vähem sõnu kui kreeka keeles. Rooma väärtusi kandis kreeka keel. Milleks õppida keelt, milles midagi erilist lugeda pole?

Üks mu endine kolleeg ütles, et kõige lojaalsemaid kodanikke saame siis, kui õpetame neile kas või sunniviisiliselt eesti keelt. Ma vastasin, et vaadaku spioonide. Nad õpivad keele kõige kiiremini selgeks. Aga mis lojaalsusest me spioonide puhul räägime?

Elame muutumiste ajastul. Üks kriis lõpeb, teine algab. Mida inimestele soovitada, et kõikidele painetele vastu panna?

Miks peaksime tundma ennast vaesemana kui me tegelikult oleme?

Meiega on suured eeskujud ning ajaloo võrratu kogemus. Olen püüdnud panna inimesi nägema, et klassika on elav sõber meie kõrval. Klassika on aktuaalne ka homme... Seepärast klassika ongi klassika. Kasuta keerukaid olusid kui vahendit, millega lihvida oma karakterit ning koguda teadmisi. Selles mõttes on kvaliteetne kannatus kõige suurem defitsiit maailmas. Kõigele sellele tähelepanu pööramine aitab inimest. Nagu ka kätepesemine.

Siseeksil is inimesi leidub vist üsna palju?

Jah, neid on palju.

